

Lausunto

11.03.2025

Asia: VN/4099/2024

Lausuntopyyntö: Työryhmämietintö hallituksen esitykseksi hankintalain, erityisalojen hankintalain sekä rikosrekisterilain 6 b §: n muuttamiseksi

Lausunnonantajan lausunto

Esityksen yleiset tavoitteet ja päämäärät

Mitä mieltä olette esityksen yleisistä tavoitteista ja päämääristä? Saavutetaanko esityksellä hallitusohjelman yleiset tavoitteet säästöistä ja kilpailun lisäämisestä?

Kohdassa 6.2. Reilumman kilpailun Suomi todetaan, että hallitus tavoittelee keskipitkällä aikavälillä julkisista hankinnoista merkittävää kustannussäästöä turvatakseen laadukkaat palvelut.

Jo lähtökohta on ristiriitainen. Nyt esimerkiksi joukkoliikenteen kilpailutuksissa vuodesta 2014 alkaen on menty sen tyyppinen tehokkuus edellä, että kun ensisijaisena tekijänä ovat olleet kustannukset, niin kustannussäästöjä on lähdetty hakemaan työntekijöiden palkoista sekä työhyvinvoinnista tinkimällä. Liian tiukat linja-autoliikenteen aikasarjat ovat johtaneet siihen, että kuljettajat eivät esimerkiksi ennätkä käydä vessassa edes työehtosopimuksen määrittelemän neljän tunnin välein. Tämä on tarkoittanut, että moni kuljettaja on joutunut jopa lopettamaan työt alalla. Toiseksi kuljettajat eivät esimerkiksi juo riittävästi, koska pelkäävät etteivät sitten pääse tarvittaessa vessaan. Nämä eivät ole laadukkaan palvelun tunnusmerkkejä. Auto- ja Kuljetusalan Työntekijäliitto AKT ja Autoliikenteen Työnantajaliitto ALT kyselivät yhdessä tilannetta kuljettajilta ja todellista vessassa käyntimahdollisuutta kuljettajilta vuonna 2024 ja noin puolet vastanneista kuljettajista kertoi, ettei vessassa käyminen neljän tunnin välein ole mahdollista. Pääasiallisia syitä oli kaksi: vessoja ei ole – tai aikataulupaineet estivät vessassa käymisen.

Joukkoliikenteen kilpailutuksessa on otettava huomioon siis kustannusten ohella se, että inhimilliset ja työehtosopimusten mukaiset työehdot toteutuvat.

Samoin jätteenkuljetuspalvelujen hankinnoissa on huomioitava, että työehtosopimusten velvoitteita on mahdollisuus toteuttaa, eikä kilpailutusta toteuteta säästämällä työhyvinvoinnista. Kun tavoitteena ovat laadukkaat palvelut, myös kuljettajilla on oltava mahdollisuus toteuttaa työtään niin, että työterveyttä ei vaaranneta.

Hankintojen jakaminen voi esimerkiksi jätekuljetuksissa olla ratkaisuna parempi kuin alihankinnan ketjutus, jossa työehtojen ja muiden yrityksen velvoitteiden hoitamisen toteutumista on vielä hankalampaa seurata.

Hankintojen valmistelu

Hankintojen valmistelua koskevilla ehdotuksilla pyritään lisäämään hankintojen huolellista valmistelua, markkinakartoituksen käyttöä, sekä kilpailua julkisissa hankinnoissa. Tavoitteena on saada lisää tarjontaa ja säästöjä. Työryhmän mietinnössä ehdotetussa ratkaisussa on samanaikaisesti pyritty varmistamaan, että se on käytännön hankintatoimen näkökulmasta tarkoituksenmukainen.

On positiivista, jos sopimusehdot kilpailutuksissa laaditaan rakenteeltaan ja sisällöltään riittävän tarkoin, niin ettei niihin jää tulkinnanvaraa.

Hankintayksikkö saa asettaa toimijalle erilaisia vaatimuksia, kuten yhteiskunnallisten velvoitteiden suorittaminen. Tässä olisi kiinnitettävä enemmän huomiota siihen, että kilpailutus on tehty kustannustasolla, joka tarjoaa tosiallisen mahdollisuuden noudattaa työaikoja ja työsuhteita ja inhimillisiä työehtoja. Tästä esimerkiksi ovat hyvinvointialueiden kilpailuttamat hautauspalvelut, joissa kuljettajia on palkattu ehdoilla, joilla todellinen palkkio varallaolokorvauksineen on jäänyt muutama euroon tunnilta.

Hankintalain uudistuksessa esitetään, että hankintayksikkö voi hyödyntää markkinakartoitusta selvittääkseen markkinoilla olevaa tarjontaa ja hankinnan toteuttamistapaa. Markkinakartoituksessa on katsottava alan todellinen kustannustaso, jonka merkittävä alittaminen kilpailutuksessa kertoo siitä, ettei työehtoja ja työlakia ole tarkoituksaan noudattaa.

Myönteistä on, että yrityksiltä edellytetään hankintalain muutosten perusteissa aiempaa vastuullisempaa toimintaa. Pakollista poissulkemista koskeva sääntely ei tällä hetkellä kata esimerkiksi törkeitä ympäristörikoksia tai törkeitä kirjanpitorikoksia. On todella kannatettavaa lisätä törkeä kirjanpitorikostuomio sekä eräät ympäristörikokset pakollisiksi poissulkuperusteiksi lakiin. Niiden tulisi koskea myös kansallisia hankkeita, eikä vain EU:n kynnysarvon sisältäviä hankkeita.

Myönteistä on myös lakimuutoksen perusteissa mainittu hallitusohjelman kirjauksen maininta, jonka mukaan korotetaan työelämässä tapahtuvan hyväksikäytön rangaistavuutta korvaamalla nykyinen kiskonnantapaista työsyryntää koskeva pykälä kiskonnalla työelämässä ja törkeällä kiskonnalla työelämässä, ja säädetään törkeän tekemisen rangaistusminimiksi vankeusrangaistus. Hallitusohjelmassa todetaan lisäksi, että muutetaan lainsäädäntöä niin, että edellä mainituista rikoksista voidaan rangaistuksen lisäksi määrätä tekijä liiketoimintakieltoon. Ulotetaan oikeushenkilön rangaistusvastuu kiskontaan.

- **Kuinka hyvin hankintalain 65, 75, 124 ja 125 §:iä koskeva esitys edistää markkinakartoituksen käyttöä ja hankinnan huolellista valmistelua?**

-

- **Ovatko esitetyt keinot sopivia näiden tavoitteiden saavuttamiseksi?**

-

Sidosyksiköiden käytön rajoittaminen

Mitä mieltä olette esityksessä ehdotetusta sidosyksiköiden vähimmäisomistusta koskevasta vaatimuksesta? Onko se mielestänne tarkoituksenmukainen ja toteuttamiskelpoinen?

-

Minkälaisia vaikutuksia esitetyllä sidosyksiköiden omistusosuuden vähimmäisvaatimuksella mielestänne on?

-

- Jos sidosyksiköitä koskeva muutos toteutetaan esitetyllä tavalla, mitä toimenpiteitä ja niistä aiheutuvia kustannuksia muutos todennäköisesti aiheuttaisi edustamanne organisaation eri toimialojen kannalta ja yleisesti?
-

- Mitä toimenpiteitä organisaationne aikoo sidosyksikön omistajana tehdä vähimmäisomistusrajaa koskevan sääntelyn seurauksena (esimerkiksi jatkuuko toiminta markkinaehtoisena, puretaanko yhtiö, pilkotaanko yhtiö, ryhdytäänkö muihin toimenpiteisiin?)
-

- Minkälaisia taloudellisia tai muita hyötyjä muutoksesta todennäköisesti seuraisi?
-

Ovatko esitetyt sidosyksiköitä koskevat siirtymäajat mielestänne riittävät? Kuinka paljon aikaa muutoksiin tarvitaan?

-

- Mitä siirtymäaikaa vaativia toimenpiteitä sidosyksiköitä koskeva kirjaus aiheuttaisi?
-

Mietinnön liitteinä olevissa eriävissä mielipiteissä on esitetty poikkeuksia sidosyksiköiden omistusosuusvaatimukseen. Tulisiko vaatimukseen säätää poikkeuksia? Minkälaiset poikkeukset olisivat tarkoituksenmukaisia?

-

Turvallisuus ja huoltovarmuus

Vastaako esitys turvallisuutta ja huoltovarmuutta koskeviin tarpeisiinne? Onko esitetty muutos riittävä

keino varmistaa turvallisuuden toteutuminen hankinnan elinkaaren aikana ottaen huomioon EU-hankintadirektiivien reunaehdot, sekä muu turvallisuutta ja huoltovarmuutta koskeva sääntely?

-

Rikosrekisteriotteen pakollisuudesta luopuminen

Rikosrekisteriotteiden pakollisesta käytöstä luopumista koskevan ehdotuksen tavoitteena on sujuvoittaa hankintamenettelyjä ja vähentää hallinnollista taakkaa.

Rikosrekisteriotteesta ei pidä luopua

Työryhmämietinnössä esitetään nyt rikosrekisteriotteesta luopumista kokonaan – syynä lähinnä tarjoajien ja viranomaisten hallinnollinen taakka. Rikosrekisteriotteesta eivät myöskään ilmene esimerkiksi sakkorangaistukset. Tämä haluttaisiin korvata ”vakuutuksella”.

Auto- ja Kuljetusalan Työntekijäliitto AKT:n riitojen hoitotyön myötä on selvinnyt, miten erilaisia yrittäjiä markkinoilla on. Tarjoajilta vaadittava rikosrekisteriote on vähimmäisvaatimus mikä tarvitaan. Järjestelmäintegraatio olisi vaihtoehtona erinomainen, eli järjestelmä, josta voitaisiin katsoa suoraan, ovatko tarjoajat nuhteettomia. Siitä ja sen kehittämisestä luopuminen on valitettavaa. Järjestelmäintegraatiosta luopumalla suojellaan tietyn tyyppisiä rikollisia.

Rikosrekisteriotteen pakollisuudesta ei pidä luopua, ellei tilalle esitetä uskottavaa vaihtoehtoa. Tarjoajan tekemää vakuutus ei ole varteenotettava vaihtoehto.

Esimerkiksi linja-autopuolella ajetaan koulukuljetuksia ja kuljetetaan lapsia. Sekä yrittäjien taustojen tulee olla kunnossa ja nuhteettomuustodistus tarvitaan myös työntekijöiltä, joilta työnantaja tätä edellyttää.

Auto- ja Kuljetusalan Työntekijäliitto AKT katsoo, että kaikki mahdollinen informaatio on tarpeen tarjoajasta. Lisäksi on sanktioitava yritys, että he muistavat vaatia nuhteettomuutta myös työntekijöiltään. Esimerkiksi kuljetusalalla on vakaita toimijoita, mutta on erittäin paljon tahoja, jotka ovat ilman kestäväällä perustalla olevia edellytyksiä päättäneet ryhtyä alan yrittäjiksi.

- **Missä määrin muutos vaikuttaa hallinnolliseen taakkaan yhtäältä hankintayksiköiden ja toisaalta tarjoajien kannalta ja edistää näitä tavoitteita?**

-

Hankintojen ilmoittaminen

Mitkä ovat näkemyksenne hankintojen ilmoittamista koskeviin muutoksiin? Lisäävätkö ehdotetut muutokset hankintojen avoimuutta tarkoituksenmukaisella tavalla?

-

Muut huomiot

Lakiuudistusta on valmistellut työryhmä, jossa työntekijät eivät ole olleet lainkaan edustettuina. Toimintatapa osoittaa hankintakyvyn puutetta. Kilpailutuksilla on ollut viimeisten kymmenen vuoden aikana merkittäviä vaikutuksia esimerkiksi julkisen liikenteen työntekijöihin – jopa heidän

mahdollisuuksiinsa levätä työvuorojen välillä tai inhimillisiin työolosuhteisiin, kuten siihen voivatko he käydä vessassa työvuorojen aikana. Työntekijöiden näkökulmaa ei tule sivuuttaa.

Silvan Sini-Pirkko
Auto- ja Kuljetusalan Työntekijäliitto AKT ry